

МУЛТИФУНКЦИОНАЛНА ПОЉОПРИВРЕДА КАО МОДЕЛ УБРЗАНОГ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДНОГ СЕКТОРА

САЖЕТАК: Мултифункционалност пољопривреде представља облик репродукције старијих вредности у новију вредност, која задовољава услове модерног друштва. Када се говори о вредностима преважно се мисли на вредности које у себи носе окружење, као и услуге које су доступне у том окружењу, квалитет исхране и бројне културне вредности руралних подручја. Модел мултифункционалне пољопривреде није у потпуности истражен. Наиме, јасно је да је реч о производима који задовољавају тржишне услове и услугама које су намењене искоришћењу од стране друштва, али нејасноће које се тичу великог броја могућности које мултифункционална пољопривреда нуди и даље остају под знаком питања. Посматрајући ситуацију очима пољопривредника на простору земаља Централне и Источне Европе, мултифункционалност може да допринесе искључиво развоју пољних услуга и вредности које би биле на располагању сваком појединцу, који припада како руралним, тако и урбаним класама људи. Управо мултифункционалност представља модалитет помоћу којег би се сви старији видови повезаности друштва и друштвених услуга на неки начин обновили (рестилизовали) у нову димензију која је прилагођена потребама савременог друштва.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: пољопривреда, мултифункционалност, рурални развој, глобализација.

1. Увод

Поред производње хране, у последње време, пољопривредни се намеће велики број других функција. Пољопривредно подручје се, према томе, посматра као подручје погодно за одмарање, рекреацију и бројне активности које испуњавају слободно време. Директну супротност са традиционалним вредновањем, према којем су биљни издаци директни производи пољопривредних добара, представља све интензивнија тежња друштва да се земљиште користи у различите сврхе. Мишљење о одрживом развоју претлаже последњих година и управо такво економско мишљење подразумева обухватање међугенерациске солидарности приликом испуњавања било каквог облика економске активности. Према томе, пољопривреда представља сектор мобилизације земљишта и бројних других извора који се користе у производњи пољопривредно-прехранбених производа, што се у великој мери разликује од добара и услуга за којима друштво у целини изражава потребу.

Јаз између произвођача и потрошача, који је перманентан, настао је пре свега као резултат неиспуњења очекивања потрошача, тражња за храном постала је у великој мери другачија. Наиме, све више пажње усмерено је на веродостојност производа, место производње, услуге које су инкорпориране у производ и производе са изражено симболичним карактеристикама. Имплементација бројних мера унутар посебних аграрних политика у великој мери доприноси побољшању квалитета пејзажа, спровођењу мера за смањење загађења природе и ваздуха и ресуковању антагонизма изазваног коришћењем природних

* asim.p@afas.cz

ресурса, насупрот обрађивању земљишта вештачким супстанцама. Услуге и корпорације у производ огледају се у допринос пољопривреде ради постизања и одржавања продуктивности земљишта. Поред тога, природна богатstva и људско окружење омогућују несметан економски раст и развој уз повећање запослености.

Чињеница која се намеће на основу претходних објашњења јесте управо та да се не предвиђу баш све функције пољопривреде преко тржишта. Наиме, постоје производни (храна и влакна, рурални туризам, збрињавање старијих и незапослених лица) и непроизводни аспекти (исправност и сигурност хране, рурални пејзаж, здравље људи и др.), што по неком аутоматизму захтева како тржишне, тако и нетржишне интервенције.

2. Међусобна условљеност аграрног и руралног развоја

Тренутно стање привреде земаља Централне и Источне Европе исказује тежњу за одређеним степеном преиспитивања, тачније поновног дефинисања самог односа између руралне и урбане средине, али истовремено и преиспитивање улоге пољопривредне производње у развоју руралних подручја. Као што је већ напоменуто, потреба урбаног становништва исказује нешто другачије потребе. Пољопривреда се посматра као покретач регионалне запослености, уз истичање свих крајева где је незапосленост примарни проблем и намеће додатне улоге пољопривредницима, улоге заштитника животне средине, односно окружења пољопривредних посела. С тим у вези је мултифункционална пољопривреда на простору Европске уније означена као примарни принцип за пружање подршке сектору пољопривреде.

Као примарни циљ намеће се испуњавање прихватљивог нивоа квалитета живота у руралним подручјима уз константна побољшања, јер су рурална подручја неоправдано заборављана. Паралелно, интензивнијим коришћењем и уређењем руралних области ствара се простор за подизање животног стандарда житеља руралних области на један виши ниво.

Како би се повећала виталност руралних области потребно је кориговати локалну запосленост, а сви негативни ефекти и међусобни утицаји појединих активности морају да се предвиде и ако је могуће избегну темељном анализом и изградом пројекта развоја руралних области. Улога пољопривреде се у новије време креће у распону између главне претње руралном окружењу и традиционалне улоге чувара природе. Земљорадници, имају све већу одговорност за очување потенцијала руралних области, јер велики број пољопривредних домаћинстава у таквим областима, услед појачане конкуренције бива напуштен.

Регионе са мање повољним карактеристикама за пољопривредну производњу, у данашње време карактеришу: уситњеност земљишних посела, неповољнији природни услови, изузетно ниски приноси по јединици капацитета, у великој мери смањен доходак у сектору пољопривреде. Наведени конституенти су у највећој мери условили процес смањивања броја пољопривредних газдинстава у наведеним регионима широм Европе. Међутим, сву ту „затвореност“ руралних области могуће је превазићи путем задовољња нове тражње која је одувек била саставни део ових области, јер основу руралне економије Европске уније представљају одрживи сектори пољопривреде и шумарства. Сектори пољопривреде и шумарства захтевају одржавање пољопривредних газдинстава, па чак и оних напуштених, земљишта која су прекривена шумом како се циједног тренутка у

питање не би doveo губитак природних обележја појединих подручја. Руралне области поред биофизичке и економске компоненте обухватају и пејзаже, културна обележја, историјска наслеђа и сл.

Развој руралних области уз адекватну заштиту окружења изискује дужи временски период, из разлога што је на краatak рок могуће утицати на промене усмерене на заштиту вода, земљишта, ваздуха, крајолика итд.

3. Мултифункционалност и друштво

Савремена пољопривреда има много већи значај за друштво у целини него што је обезбеђивање јефтине хране и обновљивих ресурса. Очување пејзажа од стране пољопривредника представља веома битан аспект мултифункционалне пољопривреде, јер је заиста велики број елемената пејзажа почео да губи функцију у модерној пољопривреди.

Ниво атрактивности одређеног региона или руралне области, као и позицију есеког туризма највише одређује целина, коју чине фактори попут: нивоа прихода који се обезбеђује из пољопривреде, присутности туристичких ресурса и доступности региона који су подложни туризму.

Ако друштво изрази жељу за већим могућностима коришћења пријатних места која им пружају пејзаж и просторства, потреба за стимулацијом пољопривредника биће у већој мери изражена. Међутим, повећана тражња од стране друштва за пејзажним могућностима за собом повлачи и спровођење детаљних ишчитавања која се тичу понуде пејзажа руралних подручја, као и предности добара и услуга која им стоје на располагању.

Рурални туризам или есеко туризам, како је последњих година најчешће називан, управо представља сферу у којој је на веома интензиван начин изражена тражња за пријатностима које пружају руралне области. Интензивне посете туриста у највећој мери доприносе повећању вредности неке руралне области која поседује посебне карактеристике пејзажа.

Велики број земаља Европске уније сведочи су еволуције руралног туризма. Наиме, резултат повећане тражње за краћим одморима и путовањима, најчешће током викенда, јесте проширивање смештајног капацитета у руралним областима. Истичући тренд проширења капацитета и стварањем услова за одмор туриста, велики број пољопривредника је покушао да се обогати настојећи да делове својих пољопривредних газдинстава претвори у гостинске собе или викендице. Остали су покушавајући да задовоље тражњу, изнајмљивали куће, апартмане или атеље (радионицу) на неактивним пољопривредним газдинствима. Иако су различитог типа, сви наведени видови смештаја нуде могућност задржавања и одмарања на селима свим посетиоцима и туристима (Вансембрук [Vanslebrouck] и Ван Хајленброк [Van Huysbrouck], 2003: 84).

3.1. Односи између пољопривредника и локалних заједница руралних области

Процена мултифункционалности пољопривреде захтева изузетно јак и развијен идентитет на нивоу одређеног локалитета и територије. Наметање утицаја урбанизације суштински мења локалну друштвену структуру, што по аутоматизму ствара одређен притисак на локалну културу. Ипак, отворена је могућност да се повеликим интересом за руралним пределима отворе нове могућности за очување и образовање у пољопривреди.

Новији трендови које карактерише однос потрошача према производима који поседују одређен квалитет отварају потпуно нове могућности које руралне области могу да испуне. Људи насељени у градовима све више исказују потребу за увођењем слободних активности у свакодневницу, различитог животног стила и квалитетније исхране која им је доступна на селима и руралним просторима. Структура и организованост пољопривреде у Европи је у многоме прилагођена повишој тражњи. Свему томе највише доприноси чињеница да структуру пољопривреде Европске уније углавном чине мала пољопривредна газдинства са традиционалном производњом пољопривредно-прехранбених производа, посебно у брдovitом и планинским областима. Управо такве области се последњу деценију суочавају са све интензивнијим и новијим захтевима посетилаца. Следице традицији, локална пољопривредна газдинства на овим просторима пису уско специјализована. Мултифункционални модел пољопривреде и снажна интеграција великог броја различитих активности представљају два концепта чија је сврха пресвасходно објашњење нове сврхе руралног развоја.

Постаје јасно да ће при самом процесу измене културе у руралним регионима бити великих потенцијала. Веома је битно да у нове путеве који воде ка развоју руралних области буду интегрисане старине које управо представљају главну карактеристику руралних подручја. Руралне области представљају истинске атракције за становнике градских области, у највећој мери због различитог животног стила и друштвеног живота који се у великој мери базира на традицији. У прошлости је пресвладавао заједнички став да најизраженија буде присутност узајамних односа, док се присутности на тржишту није прицавао значај, што се у новије време ранидно променило.

3.2. Тржишна димензија мултифункционалности

Рурални развој, у већини случајева, може проузроковати различите диспаритете унутар локалне заједнице. Као логичном се намеће чињеница да, мултифункционалност која се базира искључиво на тржишним предностима може у знатној мери утицати на деформацију локалног развоја.

Пред мултифункционалну пољопривреду и рурални развој поставља се потреба обухватања друштвене димензије, као једне од веома битних ставки чија ће употреба у будућности бити неизоставна. Мултифункционалност пољопривредне производње подразумева способност пољопривреде да истовремено производи асортиман различитих пољопривредно-прехранбених производа и услуга. Посматрајући производе, основни циљ који тежи да се оствари је обезбеђење квалитета и исправности хране, док се услуге у највећој мери односе на туризам и могућности које пуди окружење руралних простора.

Мултифункционалност се поред наведеног може довести у повезаност са културним вредностима руралних подручја, као и са укључивањем у токове друштва. Укљученост у друштвене токове је на селима и руралним областима постојала одувек, али претежно у облику повезаности на одређеном локалитету. Свакодневни живот пољопривредника је такође организовао и са друштвене тачке гледишта, што поред организовања и размеле радне снаге подразумева и социјално-едукативно оспособљавање.

Највећи проблем у односу између руралних и урбаних области представља повратна информација пољопривредницима од стране људи који обитавају у руралним областима. Било како било, руралне области се коренито мењају под налетом ширења новијег стила

жигљепа и истовремене урбанизације руралних подручја, посебно посредством младих људи који у потрази за здравијим и мирнијим животом насељавају руралне регионе. Све је чешћа појава да људи из градова, током викенда, одлазе у села и обратно да би увидели и користили могућности које им се нуде у другачијем окружењу од оног у којем живе. Неуобичајеност која је очигледна, јесте то да људи који живе у руралним пределима не користе велики број услуга које им стоје на располагању у руралним пределима из једног веома простог разлога, а то је да су управо те услуге намењене туристима и људима из урбанизованих крајева.

3.3. Утицај глобализације на друштвени живот и рурални развој

Локалитети руралних подручја суочавају се са изазовом идентификације свих карактеристика помоћу којих ће се на ефикаснији начин одбранити од процеса глобализације. Глобализација, могло би се рећи „баук“ новијег времена, па и генерација, у суштини представља раст и нарастање до светских размера. Глобализација означава економски, политички и културни процес који је омогућен брзим развојем на пољима транспорта и комуникација, а који је често пођет жељом великих корпорација за освајањем нових тржишта. Појам глобализације је, сматра се, јако обликован под утицајем Маршала Маклуана (Marshall McLuhan) и његове идеје о „глобалном селу“. Његова пажња усмерена је на развој електронских медија и њихов снажан утицај на глобалну свест, идеју глобалне заједнице и процеса синтезе времена од шездесетих година до данас, који је све интензивнији. Самим тим, глобализација се као идеја огледа у смањивању света, а у исто време и на јачање свести о свету као целини.

Изузетан папор тек предстоји савременим научницима и истраживачима да пронађу излаз из постојеће конфузије и проникну иза витезначног и противречног значења глобализације. Термин глобализација у данашње време обухвата два значења која се битно разликују: научно и идеолошко. Научно значење представља друштвене процесе који полако у све већој мери добијају глобални карактер. Глобализација се у том смислу односи на развој модерне технологије, комуникације, научних истраживања, повезивање различитих националних и регионалних култура и цивилизација, свеошиту деградацију природне средине итд. Насупрот научном, стоји идеолошко значење, значење које данас преовлађује. Глобализација као термин у том смислу користи се да прикаже све већу доминацију и контролу над светском привредом, политиком и културом од стране влада транснационалних корпорација, једине супер силе данашњице (група Г-8).¹

Ако би се, с једне стране, посматрало да глобализација са свим својим елементима допринесе добром и ваљаном развоју друштва, привреде, економије, екологије и културе на глобалном нивоу, онда се као логичан закључак намеће становиште само и искључиво позитивних трендова без супротстављања и постојања било каквог отпора. Међутим, ако

¹ Група Г-8 је организација седам водећих индустријских земаља света – Француске, Немачке (западне Немачке до 1991. године), Италије, Јапана, Велике Британије, Сједињених Држава (Г-6, 1975. године), Кине (Г-7, од 1976. године), и Русије (не учествује на свим састанцима), то представника Европске уније као посматрача. Организацијом председава једна земља годину дана. Земље Г-8 поседују 50% укупне светске куповне моћи и праве 2/3 укупног светског трговинског примета. Истовремено у тим земљама живи петина преко 13% светског становништва. Основни циљ Г-8 чини размена мишљења између државних чланова и усавјашњавање махом сполитичких и економских питања. У ту сврху једном годишње се организује самит Г-8, где често присуствују и друге земље. Самит организују министри спољних послова на састанцима пре самог самита, где се усавјашњавају сполитички интереси земаља чланова и припремају теме самита. Традиционално, сваки самит Г-8 прате масовни антиглобалистички протести.

би се, са друге стране, посматрало да глобализација има искључиво негативне ефекте у виду јачања националних економија, суверености, равноправности и интегритета појединачних држава, онда би се појавила негативна тенденција критике, оспоравања и жестоког отпора самом процесу глобализације.

3.4. Предности и мане система социјалног збрињавања у руралним областима

Међусобна помагања и подршка пољопривредника и становника у руралним областима су позната још од давнина. Упркос ограниченим ресурсима, породице су безрезервно давале подршку и помагале једна другу ради стварања свих могућности и унапређења региона. У центру пажње су се најчешће налазила пољопривредна газдинства, а међусобна друштвена одговорност и солидарност представљали су прекретницу у локалној заједници. Једина негативна појава која се могла уочити јесте управо друштвено контролисање које се могло повући и окарактерисати као примораност од стране друштва.

Значајнији пораст ефикасности искоришћења ресурса, омогућен сарадњом већег броја учесника, доприноси очувању културних вредности, као и адекватној понуди услуга које су специфичне за руралне области.

4. Мултифункционалност и непољопривредни сектор

Концептом мултифункционалности обухваћена су сва истраживања занимања. Наиме, пољопривреда се може дефинисати као мултифункционална само онда када има једно или више својстава или функција као прилог њеном круцијалном својству, а то је јефтина производња хране и влакана. Додатне функције представљају сигурност хране, одржавање популације у руралним областима уз обезбеђивање способности развоја руралних области и заштита окружења, а управо те функције одговарају петржишним занимањима. Бројне функције петржишних занимања омогућавају проширење граница свих сектора привреде, а посебно пољопривреде. Међутим, њихов интензитет и појављивање првенствено зависе од структуре и карактеристика развијености пољопривреде сваке земље посебно. Петржишна занимања представљају јавна добра која нису тржишног карактера, али могу захтевати јавну интервенцију.

Постоји велики број техника вредновања, јер се помоћу истих, у новчаним јединицама, изражава износ спрежности плаћања за јавна добра (Линдленд [Lindland], 1998: 21). Поред тога, наведене технике захтевају доста времена и тропкова, а што је још важније, поставља се питање да ли преференције друштва за петржишним јавним добрима могу бити на адекватан начин одређене у повчаним јединицама.

5. Мултифункционалност и наука

Европска унија се, након дугог периода успешног задовољавања свих потреба својих корисника, папа у једном систему пуном нелогичности. Наиме, уместо да се форсира квалитативна и квантитативна производња пољопривредно-прехрамбених производа, која је потребна људима и друштву у целини, сада на тржиште излазе производи који, пре спе-

га, нису предвиђени за то тржиште или добра за којима друштво не исказује потребу или их једноставно не прихвата.

Кључни проблем управо представља криза која прети западној Европи, али није проблем само у економском или еколошком смислу. Реч је о структурном проблему који прети нарушавању система и у будућности. Путем широког избора анализа, дијагноза и могућих решења у вези са кризом, у понуди се налази читава палета различитих могућности на различитим нивоима.

Бројне су дебате које се организују да би се расправљало о узроцима, утицајима и последицама криза. На наведеним дебатама, питања која у највећој мери циркулишу односе се на то да ли је потребно веће или мање тржиште, јачи или слабији политички утицај, итд. Међутим, константно се памеће ситуација у којој људи једноставно нису у могућности да се одлуче какву усмереност пољопривреде желе да постигну, да ли је то економска, еколошка, органска или интегрисана усмереност са завидним нивоом техничких средстава, или усмереност ка мултифункционалности пољопривреде.

5.1. Рационализација и технологија у науци

Према класичном моделу пољопривредне науке, сврху истраживања представљају пропеси чија је применљивост могућа у пракси и чијом се зависношћу од мноштва околности може управљати помоћу различитих техника. Сврху применљиве науке и технологије представља рационализација уместо објашњења. Деценијама је рационална пракса схватања као веома делотворна пракса применљива у економији. Међутим, рационализација је временом достигла свој лимит и полако почиње да прераста у ирационалност. Оно што је сматрано као хитан корак јесте изналажење нове перспективе за рационализацију у смислу оправданости постојања. Суштински поглед на оправданост представља сједињавање економских и еколошких циљева у једну целину. Оправданост рационализације можемо интерпретирати на различите начине, али оправданост рационализације у пољопривреди представља се у виду значаја за екологију, што би се могло објаснити као озелењавање економије и истраживање екологије кроз економски објектив.

Користење технологије као методе помоћу које се долази до решења проблема о схватању суштине друштвених циљева, не може се посматрати као једноставна примена научних теорија на конкретну ситуацију. Као резултат научних истраживања памећу се хипотезе, теорије, закони и формуле, а као резултат технолошких истраживања памећу се типови дизајна, сценарија, техничких инструкција, модела, пацрта, итд. Технолошка истраживања, исто као и научна, за крајњи производ имају знање, тј. правила која прописују које ће акције бити извршене или изостављене у постизању крајњег циља – „*know – how*“.

6. Мултифункционалност и законодавни инструменти

Препознавање мултифункционалности пољопривреде од стране различитих државних и међународних органа од круцијалне је важности за јавне власти да створе и имплементирају повије инструменте у јавну политику. Како би се јасно одредили односи између

пољопривреде и друштва морају се, као што је већ напоменуто, дизајнирати различити инструменти уз помоћ којих би се на адекватан начин пратиле све тржишне промене.

Уговор о територијалној пољопривреди (УТП)² представљен је властима у Француској у јулу 1999. године као инструмент који ће ићи у сусрет свим променама у односима између пољопривреде и друштва. Пре свега УТП представља инструмент који ће у знатној мери асистирати пољопривредницима који би били ангажовани у имплементацији производних система који предвиђају заједничке услуге које се не могу у потпуности надокнадити из функционисања слободног тржишта већ остварују потребу за додатним финансијским надокнадама од стране друштва.

Уговор о територијалној пољопривреди чине два сегмента:

- економски аспект у вези са запосленošћу и
- територијални циљеви и циљеви еколошког амбијента.

Економски аспект се односи на више циљева као што су: одржавање запослености на пољопривредним газдинствима, запошљавање младих пољопривредника, прелаз власништва над земљом, адекватна класификација и организација послова, квалитет пољопривредно-прехрамбених производа и заштита здравља животиња.

Приоритети територијалних циљева и циљева еколошког амбијента односе се на питања у вези са заштитом вода, побољшањем квалитета и управљањем ресурсима. Поред наведених циљева у овај сегмент спадају и одржавање земљишта, биолошке разноликости, управљање природним ризицима и енергијом итд.

Уговор о територијалној пољопривреди употребљава један или више стандардних уговора како би успео да обухвати што већу палету конкретних ситуација које се дешавају у пракси. Сваки стандардни уговор узима се за посебну територију и самим тим се обезбеђује покривеност читавих региона засебним стандардима. Наравно, сваки од стандарда има развијен систем помоћу којег се одређују техничке карактеристике сваке територије, уз помоћ којих се може на адекватан начин обезбедити ваљана обука свих људи запослених у пољопривреди на одређеном региону. Неке од акција које се спроводе на појединим територијама су обавезне, док су неке опционе у смислу да њихова имплементација није обавезна. На основу свега наведеног можемо закључити да уговор о територијалној пољопривреди представља један од ретких инструмената помоћу којег се управља мултифункционалношћу.

7. Закључак

Мултифункционалност пољопривреде представља конструисање нових модела услуга и њихово приближавање становништву руралних области, што би побољшало њихове способности самосталног организовања свих потребних предуслова за имплементацију ширеког дијапазона промена. Наравно, сви наведени напори су од изузетне важности за сваки регион, а јавна контрола за нове врсте услуга мора се испланирати на адекватан начин.

² „Contrat Territorial d'Exploitation“ (CTE) или „Territorial Farming Contract“ – Уговор о територијалној пољопривреди (УТП).

Иновације и специфичности руралних крајева представљају два основна концепта чија се корисност огледа у промовисању нових повезаности између мултифункционалности пољопривреде и људских ресурса у руралним областима. Истовремено, партнерство, преговори између руралног и неруралног становништва и усклађеност правила и прописа може допринети лакшем уочавању свих сегмената помоћу којих се постиже нови и виши степен задовољења друштва у целини.

ЛИТЕРАТУРА

- Burrell, A. (2002). *Multifunctionality, Non – Trade Concerns and the Millennium Round*, paper presented at the Societe Francaise d'Economie Rurale (SFER) „Conference on Multifunctionality“ Paris.
- Van Huylenbroeck G., Durand, G. (2003). *Multifunctional and rural development: a general framework*, paper presented in: *Multifunctional Agriculture – A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development*, (page 1-16). Ashgate Publishing Limited, Hampshire.
- Vanslebrouck L., Van Huylenbroeck G. (2003). *The demand for landscape amenities by rural tourists“*, paper presented in: „*Multifunctional Agriculture – A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development*, (page. 83-99). Ashgate Publishing Limited, Hampshire.
- Dwyer, J., D. Bakdock, H. Guyonard, J. Wilkin and D. Klepacka (2005). *Scenarios for Modelling Trade Policy Effects on the Multifunctionality of European Agriculture*. ENARPRI Working Paper No. 10, CEPS, Brussels.
- Dwyer J., H. Guyonard (2006). *International trade, agricultural policy reform and the multifunctionality of EU agriculture – a framework for analysis“*, paper presented in „*Trade Agreements, Multifunctionality and EU Agriculture“*, (page. 187-202). ENARPRI, CEPS, Brussels.
- Ђекић, С., Вучић, С. (2006). *Рурални развој, заштита околне средине и локални актери*, Економика пољопривреде. Међународни научни скуп *Мултифункционална пољопривреда и рурални развој – развој локалних заједница*, (страница 171-178). Београд.
- Ђекић, С. (2008). *Реформа аграрних политика и реструктурирање пољопривреде земаља југоисточне Европе у процесу европских интеграција*. Непубликована докторска дисертација. Економски факултет Суботина, Суботина.
- Lindland, J. (1998). *Non – Trade Concerns in a Multifunctional Agriculture – Implications for Agricultural Policy and the Multilateral Trading System*, Session IIa on Domestic Objectives and Trade Liberalisation: Synergies and Trade – Offs, OECD Workshop on Emerging Trade Issues in Agriculture, Paris.
- Ловре, К., Гајић, М., Ђекић, С. (2006). *Мултифункционална пољопривреда у Доха рунди мултилатералних преговора о либерализацији међународне трговине*, Зборник радова са међународног научног скупа *Мултифункционална пољопривреда и рурални развој I – развој локалних заједница*, (страница 77-84). Београд.
- Maier L., Shobayashi, M. (2001). *Multifunctionality, Towards an Analytical Framework – Agriculture and Food*, OECD, Paris.
- Shobayashi, M. (2001). *Multifunctionality – The Policy Implications*, OECD, Paris.
- Тркуља, Ј. (2003). *Глобализација као политичавање или шанса*. Зборник радова „Време глобализације“, (страница: 13-17). Београд: Дом културе Студентски град.
- Тркуља, М., Дунђеров, М., Гајић, М., Ловре, К. (1986). *Компаративна анализа аграрних политика развијених земаља*. Нови Сад: Пољопривредни факултет, Суботина: Економски факултет.

- Тркуља, М., Ђунђеров, М., Гајић, М., Јовић, К. (1983/2000). *Светска пољопривреда – Тенденције и истраживања*. Нови Сад: Пољопривредни факултет. Суботица: Економски факултет.
- Hediger, W. (2003). *Reflections on multifunctionality and sustainability in agriculture and rural areas (integrating multifunctionality and sustainability)*, in: Multagri Workshop, Cemagref, Paris.
- Cardwell, M. (2004). *The European Model of Agriculture*, Oxford University Press, New York.

Marinko Kresoja, M. A.

MULTIFUNCTIONAL AGRICULTURE AS A MODEL OF RAPID DEVELOPMENT IN AGRICULTURE

Summary

Multifunctionality of agriculture is a form of reproduction of older values in newer value that satisfies the conditions of modern society. The main focus is on the environmental values and also services in it, food quality and different cultural values of rural regions. The model of multifunctional agriculture has not been fully explored. It is clear that these products satisfy market requirements and services that are intended to utilization of the society, but the uncertainties concerning the large number of features that multifunctional agriculture offers still remain questionable. If we analyze farmers' situation in Central and Eastern Europe, multifunctionality can only contribute to the development of new services and values that would be available to any individual who belongs to the rural, and urban classes of people. Thus, model of multifunctional agriculture presents tool for redefine of connections and social services into completely new dimension adapted for modern society.

Key words: agriculture, multifunctionality, rural development, globalization.